

Inde eller ude?

Et essay om inklusion *versus* eksklusion i klassisk græsk sport (478–323 f.Kr.)^{*}

Af Thomas Heine Nielsen

Indledning

Denne artikel har til formål kort at skitsere, hvordan klassisk græsk sport bidrog til at trække og fastholde grænserne inden for og mellem forskellige grupper i græsk kultur. Første del behandler distinktionerne mellem bystatens honoratiores og den brede befolkning (afsnit I.1); mellem rig og fattig (I.2); mellem de veltrænede og de utrænede (I.3); mellem hestesportsfolk og andre sportsfolk (I.4); og mellem de fejrede sejrherre og de glemte tabere (I.5–6). Anden del behandler forskellene mellem Athen og de øvrige bystater (II.1); mellem mænd og kvinder (II.2); mellem frie mænd og slavegjorte (II.3); og, endelig, mellem grækere og ikke-grækere (II.4). Den overvejende del af men dog ikke *hele* det kildemateriale, der benyttes, er fra det klassiske Athen, men hovedkonklusionerne burde, *grosso modo*, være holdbare for de fleste bystater i den klassiske græske verden.

I. Distinktioner inden for gruppen af voksne frie mænd

I.1 Honoratiores versus den brede befolkning

Det, som konkurrencesporten *gjorde* i det antikke Grækenland, var at (gen)skabe og reificere forskelle og distinktioner *inden for* grupper og *mellem* grupper.¹ Det skal naturligvis ikke forstås sådan, at sporten bragte de forskelle og distinktioner, der vil blive behandlet i det følgende, til verden slet og ret. Men da de forskelle og distinktioner der her er under behandling, udgjorde det kulturelle fundament, den græske bystatskultur hvilede på, og da sporten overtog disse forskelle og distinktioner og

^{*} En tidlig version af denne artikel blev publiceret som Nielsen 2021a, der er uden henvisninger og noter, og en revideret version af den blev publiceret, på engelsk og med dokumentation, som Nielsen 2022a; denne engelske version foreligger så her i en yderligere revideret dansk version med yderligere dokumentation og henvisninger. – Tak til Pernille Flensted-Jensen for god hjælp med denne version.

1. Christesen & MacLean 2021: 24.

gjorde dem til sine strukturelle principper ved regelmæssigt tilbagevendende festivaler, så bidrog sporten til at vedligeholde og fastholde dem, og i denne forstand kan vi sige, at sporten bidrog til skabelsen af grundlæggende sociale principper i græsk kultur, og denne præcisering må man holde sig for øje i det følgende.

At sporten kunne udfylde denne vigtige kulturelle funktion, var en følge af de forskellige måder, hvorpå grupper og individer havde adgang til eller var udelukket fra at dyrke sport, det være sig i kraft af lovgivning eller hævdevunden praksis, og sporten bidrog således til at (gen)skabe og reificere grundlæggende forskelle og distinktioner i græsk kultur, ligesom mange andre sociale praksisser gjorde. Men det var selvfølgelig ikke det eneste, sporten gjorde, ikke den eneste funktion, sporten havde. Sporten fungerede også, og set fra et antikt synspunkt vel nok først og fremmest, som rekreation og som en måde at ære guderne på inden for rammerne af de store religiøse festivaler² – *heortai* eller *panegyreis* – som i klassisk tid var den fuldstændigt dominerende organisatoriske kontekst for konkurrencesporten.³ Festivalerne var den vigtigste manifestation af bystatens offentlige religion,⁴ og de iscenesatte det centrale religiøse ritual: slagtofferet.⁵ Ofringer var undertiden af enormt omfang,⁶ og de forenede guder og mennesker gennem et grundlæggende socialt ritual, nemlig et fælles måltid. Ved græske ofringer var det kun særligt udvalgte dele af offerdyret, der blev brændt på et alter og dermed ofret til guderne;⁷ resten blev fordelt mellem tilbederne, ideelt set hele bystatens befolkning og ikke blot de voksne mandlige fuldborgere. Ofringer var på den måde festmåltider for bystatens indbyggere,⁸ og ofringen var først rigtig afsluttet, når offergiverne selv havde fået deres del af herlighederne.

-
2. Om græske religiøse festivaler, se Brandt & Iddeng 2012 og de græske afsnit i *Thesaurus Cultus et Rituum Antiquorum* VII, og, endelig, Parker 2011: 171–223.
 3. Nielsen 2018: 22–30. For den tætte forbindelse mellem konkurrencesport (*agones*) og religion, se f.eks. Thuk. 2.13.4 (*ἱερὰ σκεύη περί τε τὰς πομπὰς καὶ τοὺς ἀγῶνας*); Isokr. 4.43; og Diod. Sic. 12.26.4 (*καὶ πανηγύρεις καὶ ἀγῶνες καὶ θεῶν θυσίαι*). For sporten som underholdning, se Nielsen 2022b.
 4. Om *polis* religion, se de to grundlæggende artikler af Sourvinou-Inwood 1988 og 1990, publiceret samlet i Buxton 2000; på dansk foreligger Nielsen 2015 og Nielsen 2021b.
 5. Om slagtofferet i græsk religion, se Bremmer 2007 og Hitch & Rutherford 2017.
 6. For at give blot et enkelt eksempel ofrede athenerne i 333 f.Kr. mindst 261 okser til Zeus Soter (Rosivach 1994: 63). Se også IG 13 375.7; *I.Cret.* I.xxii.9; ASAA 39-40 (1961-1962) 312–13 nrr. 161–62; Xen. *Hell.* 6.4.29 og Isokr. 7.29 (se videre Nielsen 2015: 32–33).
 7. Hes. *Theog.* 635–560; Men. *Dysc.* 477–479.
 8. Hdt. 1.35.5; [Xen.] *Ath. pol.* 2.89; Isaeus 9.21; Isokr. 7.29; Eur. fr. 282; Nielsen 2015: 33–34.

Men festivaler bød normalt på flere attraktioner end blot ofringerne: bønner, korsang, processioner, dans, recitationer af episk poesi, opførelser af komedier og tragedier, og, ikke mindst, sportskonkurrencer. I antikken var de store religiøse festivaler altså også de lejligheder, hvor man rekreerede, slappede af og simpelthen nød livet.⁹ Adskillige af de store festivaler varede ganske længe: festivalen i Olympia varede i fem dage og det samme gjorde festivalen i Delphi, mens Panathenæerne i Athen i hvert fald varede otte dage;¹⁰ og, det meste af denne tid var afsat til andre formål end ofringerne. En grundlæggende religiøs antagelse i den græske polyteisme var, at guderne holdt af “the same kind of pleasures, such as wine, dancing, song, and even beauty contests, as their terrestrial counterparts.”¹¹ Man kunne derfor ære guderne med ting, man selv holdt af, f.eks. homeriske recitationer og, ikke mindst, sportskonkurrencer.¹² Konkurrencer blev altså afviklet til glæde for guder såvel som for mennesker. Grækerne gik op i sportskonkurrencer med liv og sjæl, sådan som det tydeligt fremgår af *Iliadens* beskrivelse af gravlegene for Patroklos¹³ eller Sophokles’ beskrivelse af Orestes’ bedrifter i Delphi.¹⁴ Som bestanddele af *heortai* var sportskonkurrencer altså både et religiøst ritual til gudernes ære og en tilskuerbegivenhed af stor rekreativ værdi.

Som tilskuerbegivenheder bidrog sportskonkurrencer (og andre typer konkurrencer) til at (gen)skabe og reificere forskelle mellem individer i bystaterne. I al almindelighed var de græske bystater stærkt afhængige af den formuende overklassens velgørenhed og altruisme, når offentlige aktiviteter skulle finansieres.¹⁵ I Athen, f.eks., var den private velgørenhed institutionaliseret ved lovgivningen i form af *liturgier*, en

9. Thuk. 2.38.1 (ἀνάπαυλαι τῇ γνώμῃ); Pl. Leg. 653D (ἀνάπαυλαι τῶν πόνων); Strabon 10.3.9 (ἄνεσις ἑορταστικῇ); og Dion. Hal. Ant. Rom. 2.18.2 (πόνων ἀνάπαυλαι).

10. Olympia: Lee 2001; Delphi: Aurigny & Scott 2024: 181; Panathenæerne: Mikalson 1975: 34.

11. Harris 1964: 35; Murray 2014: 312 (citatets kilde); Mikalson 2005: 18; Nielsen 2015: 24. – Se Hom. Hymn. Apoll. 149–150, 169–170, hvor vi hører, at sport og (kor)sang fryder såvel Apollon som mennesker (149–150: οἱ δέ σε πυγμαχίῃ τε καὶ ὀρχηθμῷ καὶ αἰοιδῇ | μνησάμενοι τέρπουσιν ὅταν στήσωνται ἀγῶνα; 169–170: ὦ κοῦραι, τίς δ’ ὕμμιν ἀνὴρ ἥδιστος αἰοιδῶν | ἐνθάδε πωλεῖται, καὶ τέῳ τέρπεσθε μάλιστα;).

12. Se Lys. 2.80, hvor vi hører at agones tjener til at ære guderne (θάπτονται δημοσίᾳ, καὶ ἀγῶνες τίθενται ἐπ’ αὐτοῖς ῥώμης καὶ σοφίας καὶ πλούτου, ὡς ἀξίους ὄντας τοὺς ἐν τῷ πολέμῳ τετελευτηκότας ταῖς αὐταῖς τιμαῖς καὶ τοὺς ἀθανάτους τιμᾶσθαι).

13. Hom. Il. 23.257–897; se Nielsen 2025: 13–14.

14. Soph. El. 680–763; se også Guttman 1986: 87.

15. Gygas 2016: 5–6; se også Gygas 2020.

særlig skat der blev pålagt velhavere¹⁶ og brugt til at finansiere vigtige institutioner som f.eks. flåden¹⁷ og opførelsen af tragedier og komedier.¹⁸ Den slags bidrag til finansieringen af offentlige aktiviteter fremkom ikke helt så modvilligt og trevent, som moderne liberalister måske instinktivt ville formode. Den drivkraft, der drev de græske eliter, var ønsket om offentlig respekt og anerkendelse, helst udtrykt i sociale privilegier som, f.eks., *sitesis*, retten til at spise i *prytaneion*, bystatens ceremonielle rådhus.¹⁹ Offentlig anerkendelse af denne art var et bevis på, at man hørte til bystatsamfundets fremmeste lag. Den brændende trang til offentlig anerkendelse kaldtes *philotimia* ('kærlighed til ære') og kunne være helt igennem respektabel.²⁰ Bystatens behov for velgørere og eliternes *philotomia* var som skabt for hinanden: Bystaten ville give offentlig udtryk for modtagne velgerninger og hædre velgøreren med forskellige privilegier, ofte vedtaget per dekret af folkeforsamlingen, bystatens centrale beslutningstagende institution, til hvilken alle voksne fuldborgere havde adgang, i hvert fald i demokratier. For at blive hædret med disse eftertragtede æresbevisninger og privilegier måtte eliterne uophørligt yde bystaten velgerninger i en endeløs reciprok cirkelbevægelse. Et af de mest prestigefulde privilegier en bystat kunne tildele en velgører, var *proedria*,²¹ en fast æresplads ved tilskuerbegivenheder som sportskonkurrencer.²² Når det almindelige brede publikum indtog deres pladser på standerne, blev det altså visuelt understreget på en yderst demonstrativ måde, hvem de offentligt favoriserede eliter var: dignitarerne på første række! På dette punkt lignede store sportsbegivenheder andre velbesøgte begivenheder som koncerter og dramaopførelser. Det var konkurrencernes kvalitet som masseopløb og ikke som f.eks. boksekampe, bystaten her benyttede sig af. Den reciprokke udveksling af velgerninger og hæderfulde privilegier var meritokratisk og plutokratisk på den måde, at eliterne var nødt til at yde beneficier for at opnå den eftertragtede offentlige anerkendelse.²³ Som bestanddele af de store

16. Hansen 1999: 110–12; Gygas 2016: 199–207. Liturgier var så udgiftstunge, at de kun blev pålagt en "very small proportion of the Athenian citizenbody" (Davies 1984: 9).

17. Gabrielsen 1994.

18. Wilson 2000.

19. Dem. 20.120; Der Neue Pauly 11: 599 s.v. Sitesis.

20. Se f.eks. Dem. 18.257; IG II2 300, 373; SEG 32.794.11. – Om *philotimia*: Deene 2013.

21. Der Neue Pauly 10: 376.

22. Sådanne ærespladser kendes også fra arkæologien og epigrafikken, se Isler 2017 vol. I: 122–29.

23. Scanlon 2021: 654.

religiøse festivaler medvirkede sporten altså til at skabe de tilskuerforsamlinger, bystaten udnyttede til egen fordel ved at anvende dem som scener, hvor den ærede sine velgørere offentligt foran et stort publikum, og på denne måde bidrog sporten til at tydeliggøre og fastholde forskellene mellem de formuende eliter og den mere almindelige befolkning.

1.2 De rige versus de fattige

Vi vender os nu mod sportsfolkene selv og mod sporten som konkurrencesport, og her må man holde sig for øje, at i den græske kultur, og særligt i klassisk tid, er det, som jeg kommer nærmere ind på senere, nærmest udelukkende frie mænd, der dyrker sport, og frie mænd udgjorde en klar minoritet i enhver bystats befolkning. Men selv inden for denne lille eksklusive gruppe var det ikke *alle* men blot *nogle*, der kunne praktisere en livsstil, der satte dem i stand til at honorere de benhårde krav, konkurrencesporten stillede. Først og fremmest var der uskrevne men alligevel strikte regler for, hvem der kunne tillade sig at sløse tiden bort med træning i de offentlige træningsfaciliteter, gymnasierne – bogstaveligt talt steder, hvor man klædte sig af og var nøgen.²⁴ At dyrke sport som en livsstil var at posere på nærmest homerisk manér²⁵ som en potentiel leder af bystaten, og derfor *var* det formentlig kun eliterne, der gjorde det.

Et andet forhold, der formentlig forhindrede de fleste i at dyrke konkurrencesport seriøst, var at konkurrencen i topsport var så hård, at målrettet og systematisk træning var uomgængeligt for ambitiøse sportsfolk, der gik efter sejren.²⁶ Og: i græsk sport talte sekundære placeringer praktisk taget ikke, og kun sejren blev anset for at have egentlig værdi.²⁷ Ingen gik op i, hvem der blev nummer to i Olympia eller andre steder.²⁸ Det var derfor en forudsætning for ambitiøse atleter at have ubegrænset tid at sætte af til træning: Man måtte med andre ord være så velstillet, at man ikke behøvede at arbejde synderligt. Dét vil have forhindret de fleste i at dyrke sport på eliteniveau, for, som Aristoteles tørt bemærkede, kun få er velhavende mens mange er fattige.²⁹ Denne

24. Pritchard 2003: 322–23.

25. Papakonstantinou 2019: 26–27.

26. Ar. Ran. 1093–94; Aeschin. 3.179–80; Isokr. 15.183–85, 16.32–33; Pl. Stat. 294DE, Resp. 422BC, Leg. 830AC; Xen. Hier. 4.6; se også Potter 2012: 137–60; Cebrián 2020: 89–92; Mann 2021: 74–79.

27. Segal 1984: 26. Se dog Dickie 1984 og Crowther 1992.

28. Nielsen 2024c: 104–5. For de få ikke-sejrherrer der blev husket, se Matthews 2007.

29. Arist. Pol. 1279b34 (διὰ τὸ τοὺς μὲν εὐπόρους ὀλίγους, πολλοὺς δ' εἶναι τοὺς ἀπόρους πανταχοῦ).

sammenhæng mellem økonomi og sport fremgår smukt af et sted hos Aischines: i 2.147 fortæller han sin livshistorie og begynder med at introducere sin far, som er til stede i salen: “Da han var ung,” siger Aischines, “før han mistede sin ejendom på grund af krigen,³⁰ dyrkede han sport.”³¹ Som Carey siger: “Aeschines presents his father as coming from a propertied background, which allowed the leisure for athletics.”³²

Også hvad selve konkurrencerne angik, var rigelig fritid en forudsætning for deltagelse, for stort set alle atleter måtte rejse – undertiden langt – for at komme til konkurrencerne, der kun sjældent blev afholdt i en sportsmands hjembystat. En atlet fra Massalia i Frankrig eller Sinope ved Sortehavet måtte rejse langt for at nå frem til de prestigefulde konkurrencer i bystater som Argos, Athen, Elis, Korinth eller Theben. Rejseudgifterne måtte man selv eller ens familie udrede, da der ingen offentlige institutioner var til at dække sådanne udgifter i de klassiske bystater.³³ Det var desuden en forudsætning for deltagelsen i den vigtigste af alle konkurrencer, De olympiske Lege, at deltagerne trænede i Elis – den bystat der ejede helligdommen i Olympia og arrangerede konkurrencerne³⁴ – i en hel måned forud for konkurrencerne. Træningen foregik under opsyn af de dommere (*Hellanodikai*), som senere skulle dømme ved selve konkurrencerne.³⁵ Alt i alt måtte en olympisk atlet efter alt at dømme sætte fem til seks uger af for at deltage i De olympiske Lege.³⁶ Socioøkonomisk status spillede derfor en afgørende rolle for, hvem der stillede op ved de store prestigefulde konkurrencer.

30. Den peloponnesiske Krig.

31. *συμβέβηκε δὲ αὐτῷ νέω μὲν ὄντι, πρὶν τὴν οὐσίαν ἀπολέσαι διὰ τὸν πόλεμον, ἀθλεῖν τῷ σώματι.*

32. Carey 2000: 143 n. 182.

33. Det tidligst kendte eksempel på statsstøtte til atleter er ad hoc-bevillinger i Ephesos omkring år 300 f.Kr: se diskussionerne af I.Ephesos 1415, 1416 og 2005 i Brunet 2003; Nielsen 2011; Nielsen 2018: 11–13; Nielsen 2024a: 36–38; og Nielsen 2024b: 19–20.

34. Crowther 2003; Nielsen 2007: 29–54; Nielsen 2012b: 5–14; Nielsen 2014b: 136–39; og Nielsen 2024c: 19–32.

35. Crowther 1991. – Bestemmelsen om træningsopholdet i Elis kendes kun fra kilder fra den romerske periode, men den (eller en lignende bestemmelse) eksisterede formentlig allerede i klassisk tid (Crowther 1991: 162).

36. Nielsen 2025: 3–5.

1.3 De veltrænede versus de utrænede

Der var også andre måder, hvorpå socioøkonomisk status var en afgørende faktor. Faglærte og professionelle trænere dukkede op senest i senarkaisk tid,³⁷ og i det 5. årh. f.Kr. synes de at have været ret almindelige og at have udgjort en velkendt gruppe af professionelle.³⁸ Adskillige store stjerner, som f.eks. Ikkos af Taras³⁹ og Melesias af Athen,⁴⁰ arbejdede som trænere efter endt karriere. En atlet forbedrede sine chancer betydeligt ved at hyre en professionel træner: Melesias af Athen førte sine atleter, der tilsyneladende alle var fra Aigina, til intet mindre end 30 sejre ved de store stævner i Olympia, Delphi, Nemea og på Isthmen,⁴¹ altså ved de festivaler, vi normalt kalder 'panhellenske'.⁴² Men professionelle trænere skulle naturligvis betales, og her er altså et andet socioøkonomisk forhold, der begrænsede adgangen til topsport til en eksklusiv skare.⁴³ Ved at dyrke topsport demonstrerede man derfor, at man hørte til den *leisure class*, der blev så mindeværdigt defineret og beskrevet af Thorstein Veblen helt tilbage i 1899.⁴⁴ Altså den klasse, der havde ressourcer og (dermed) tid til at engagere sig i ekstravagant (over)forbrug og uproduktivt spild af tid – en livsstil som omtrent var idealet for de græske eliter, der nærrede en afgrundsdyb foragt for produktivt arbejde og handel.⁴⁵ Intetsteds var denne attitude mere rodfæstet end i den absolutte økonomiske elite, der dyrkede hestesport.

1.4 Hestesportsfolket versus resten

Hesten var det ultimative statussymbol i græsk kultur.⁴⁶ I landbruget spillede den ingen rolle og var nærmest en uproduktiv parasit, hvad råvarer som ost og mælk etc. angik. Hestesport var desuden en yderst bekostelig affære, der krævede betragtelige

37. Mann 2014: 279. – Om trænere: Lehmann 2009; Nicholson 2025: 232–40.

38. Mann 2021: 74.

39. Pl. Prot. 316D; Leg. 839F–840A; Paus. 6.10.5.

40. Pind. Ol. 8.54–66; Nem. 4.93–96; Nem. 5.48–49; Nem. 6.64–66; Pl. Meno 94CD.

41. Pind. Ol. 8.66.

42. Om termen, se Nielsen 2012b: 1–5; Nielsen 2024d.

43. Mann 2021: 74.

44. Veblen 1994 [1899].

45. Hdt. 2.165–67; Pl. Resp.590C; Xen. Oec. 4.2–3; Arist. Pol. 1291a1–4; Austin & Vidal-Naquet 1977: 11, 17, 169–71, 379; se Whitehead 1977: 116–21; og Hansen 1999: 120.

46. Eaverly 1995: 47; Bell & Willekes 2014: 478; Aston & Kerr 2018: 2–3.

ressourcer.⁴⁷ Hestene skulle (helst) opdrættes, eller (om nødvendigt) indkøbes, og herefter skulle de passes og fodres. Herudover var der brug for en stald og for kompetent personale samt udstyr, tid og talent til at træne de prægtige dyr, medmindre man betalte sig fra det og hyrede en professionel til jobbet. Væddeløbsheste, og særligt firspand, måtte trænes omhyggeligt for at kunne stille op til løb,⁴⁸ og, som jeg kommer nærmere ind på om lidt, man måtte også skaffe sig en kompetent vognstyrer, så hestene selv kunne slippe for den risiko, løbene indebar.⁴⁹ Det var derfor kun elitens allerrigeste medlemmer, der stillede op til hestesportskonkurrencer, og formålet (eller ét af formålene) var ganske enkelt at vise, at man hørte til det allerøverste samfundslag.

Hestesporten havde desuden den herlige fordel, at alder ingen rolle spillede. Det betød, at ældre eller ligefrem gamle medlemmer af eliten, der ikke længere magtede de fysiske discipliner, men disponerede over familieformuen, ikke behøvede at trække sig helt tilbage fra sporten men kunne skifte til hestesport.⁵⁰ Alder var et andet forhold, sporten reificerede. Ved de *agones gymnikoi*, der var indlagt i de store religiøse festivaler, blev deltagerne delt op i aldersklasser.⁵¹ Den afgørende skillelinje gik mellem voksne (*andres*) og ikke-voksne (*paides*). De sidstnævnte var undertiden inddelt i flere klasser som f.eks. *ageneioi* (skægløse) og *paides* (dreng), som det f.eks. var tilfældet ved Panathenæerne i Athen; i Olympia, derimod, var der kun to klasser: mænd og drenge, med de førstnævnte som den vigtigste klasse.⁵² Ved at stille op i hestesport kunne elitens medlemmer vedblive at være 'mænd' i offentlighedens øjne, kan man sige, så længe de ønskede det.

47. Davies 1971: xxv–xxvi; Hodkinson 2000: 312–17; Scott 2005: 513–21; Golden 2014: 254, 262; Paradiso & Roy 2021.

48. Nicholson 2025: 244.

49. Se Pind. Pyth. 5.49–54; Dem. 61.29; og Diod. Sic. 14.109.4 m. Crowther 1994: 121.

50. Golden 2014.

51. Petermandl 1997. – Deltagerne i hestesport var ikke inddelt i aldersklasser, men hestene var det undertiden, sådan at der var løb for føl ved siden af løb for fuldt udvoksede heste.

52. Golden 2004: s.v. age-class.

1.5 De, der vandt, versus dem, der ikke vandt

For den eksklusive minoritet, der dyrkede konkurrencesport, var det altoverskyggende mål sejren, og det nærmest for enhver pris, og sejren og dens betydning udviklede sig til en ideologisk kampplads.⁵³ En sejr var en kilde til ære,⁵⁴ og ære var, som allerede nævnt, de græske elitors mest grundlæggende motivation i alle livets forhold. Da sportssejre blev vundet ved konkurrencer indlejret i fester til gudernes ære, kunne en sejr også fortolkes som udtryk for, at man havde den præsiderende guds gunst, da efter græsk tankegang intet skete uden gudernes vilje og indgriben: en sejr kunne derfor fortolkes som en gave fra guden.⁵⁵ Sejre kunne også, og det gjorde de græske eliter uafsladeligt, fortolkes som bevis på nedarvet overlegenhed⁵⁶ og derigennem bruges til at legitimere krav på lederskabet i bystaten, en anden central ambition for græske eliter.⁵⁷ Af disse grunde udviklede det sig, som nævnt, til en ideologisk kampplads, hvilken betydning sejre egentlig havde. Bystaterne, forstået som borgerkollektiver, forsøgte også at tilegne sig en del af den ære og prestige, der stod omkring 'deres' atleters sejr.⁵⁸ Det skete først og fremmest ved at skabe en tæt forbindelse mellem bystat og sejrherre, dvs. ved omtrent at identificere dem med hinanden.⁵⁹ Formelt set repræsenterede græske sportsmænd ikke deres bystater, sådan som moderne atleter er officielle repræsentanter for deres nationer, og ting som holdsporter, nationaldragter, og flag havde ingen modstykker i antikken.⁶⁰ Men den tætte associering af atleterne med deres bystater gjorde dem til *de facto* repræsentanter for deres hjembystater og på den baggrund kunne bystaterne tilegne sig en god del af atletens hæder og ære.

53. Nicholson 2005: 15; Nicholson 2025.

54. Hom. Od. 8.147–48; Xenophanes fr. 2.6 (West); Pind. Ol. 1.23–24; Ol. 8.10–11; Isthm. 5.7–10; Ebert 1972: nr. 46.1–2; nr. 48.7; nr. 49.5–6; se også Mann 2001: 19; Nielsen 2014: 25–26; og Nielsen 2024c: 59–91.

55. Se e.g. IvO 166; Pind. Isthm. 2.12–16, 18; se også Mikalson 2007; Nielsen 2012a; Keesling 2017: 29; og Nicholson 2025: 112, 192, 194, 196, 245.

56. Nicholson 2005: 2, 2025: 126–47; Papakonstantinou 2019: 6; Cebrián 2020: 82–83; og Nielsen 2024b: 7–9, 15, 43.

57. Mann 2001: 36; Papakonstantinou 2019: 30; og Nicholson 2025: 109–25.

58. Fra senklassisk tid og frem skete det f.eks. undertiden, at en bystat finansierede statuer for sejrriige borgere, åbenlyst for at sikre sig sin andel af sejrns symbolske kapital, se f.eks. IvO 186; SEG 35.1125; Paus. 6.13.11, 6.15.6 og 6.17.4.

59. Se f.eks. Isokr. 16.3 m. Nielsen 2002: 205; Lycurg. Leocr. 51; og I.Ephesos 1415 m. Nielsen 2018: 210; se også Mann 2001: 34; Nielsen 2002: 207–9; og Nielsen 2007: 86–98.

60. Nielsen 2024c: 55–59.

1.6 De fejrede versus det tavse flertal

Som svar herpå udviklede den konkurrencesportsdyrkende overklasse to forfinede kunstarter, der skulle tjene til at fastslå en sejrs rette betydning og fastholde den i den fælles erindring, og, ikke mindst, sikre sejrherren selv broderparten af æren: den nøgne atletstatue og den epinikiske ode. I løbet af det 6. årh. f.Kr. begyndte elitens sejrherre at opstille kostbare statuer, der portrætterede dem selv og fejrede og udødeliggjorde deres bedrifter.⁶¹ Statuerne blev opstillet enten der hvor sejren var vundet – f.eks. i Olympia eller i Delphi – eller i en central helligdom i hjembystaten, i Athen f.eks. på Akropolis, og undertiden ligefrem begge steder.⁶² Formelt set var de dedikationer til den gud, sportsmanden hævdede havde skænket ham sejren.⁶³ Ud over at fremstille sejrherren som gudens yndling og fastslå sejrens betydning, havde statuerne selvfølgelig til formål at eviggøre mindet om atletens sejr, som ellers kunne være en flygtig ting. Statuerne fremstillede derfor normalt sejrherren nøgen, hvilket så at sige var sportsmandens dragt.⁶⁴ Berømte billedhuggere som Myron,⁶⁵ Polykleitos⁶⁶ og Pheidias⁶⁷ skabte til formålet statuer som *Diskobolos* og *Diadoumenos*. Deres ideologiske funktion var, kort sagt, at fremstille sejrherren som et overlegent væsen i en form, der lignede eller var identisk med den, der blev brugt til fremstillinger af guder og mytologiske helte, der også blev anset for at topsportsfolk: Apollon, f.eks., var en fremragende bokser.⁶⁸ Sammen med guder, heroer og krigshelte var sejrherre faktisk de eneste, der blev afbildet i den tidligste græske skulptur.⁶⁹ Statuerne var ikke realistiske portrætter af sejrherre, men idealistiske og ideologiske fortolkninger af deres præstationer og overmenneskelige statur.

61. I Olympia blev sådanne statuer muligvis opstillet allerede i det 7. årh. f.Kr.: se Paus. 6.1.8 m. Herrmann 1988: 120.

62. Om sejrherrestatuer: Hyde 1921; Raschke 1987; Herrmann 1988; Lattimore 1988; Rausa 1994; Peim 2000; Smith 2007; Nielsen 2018: 177; Nielsen 2024c: 83–89; og Nicholson 2025: 1–3, 11–12, 23–28, 70–86, 114–17, 120–21, 135–36.

63. Hyde 1921: 37–40; Herrmann 1988: 134; Smith 2007: 97; og Keesling 2017: 29, 47–48.

64. Hyde 1921: 47; Bonfante 1989; og Smith 2007: 107.

65. Paus. 6.2.1, 6.8.4, 8.8.5, 6.13.2.

66. Paus. 6.4.10, 6.4.11.

67. Paus. 6.4.5.

68. Paus. 5.7.10.

69. Keesling 2017: 10–13, 28–32.

Den anden kunstform, der fortolkede og forherligede sportssejre, var den epinikiske ode, sejrsoden. Det var store lyriske oder fremført af dansende kor til musikledsagelse. De blev komponeret af professionelle digtere som Simonides (556–ca. 468 f.Kr.), Bacchylides (ca. 520–ca. 450 f.Kr.) og Pindar (518–ca. 445 f.Kr.); sidstnævnte var antikkens mest berømte græske lyriker.⁷⁰ Musik og koreografi er desværre gået tabt, så overleveret er blot den nøgne tekst til omtrent 60 oder, nogle få i fragmentarisk tilstand. Men den nøgne tekst viser dog en håndfuld vigtige træk af genreens karakter. Det er triumferende oder, og det er sejren og sejrens herlighed, der er det centrale fokus, sammen med glorificeringen af sejrherren og hans familie. Der er omtrent ingen beskrivelser af selve den konkurrence, den fejrede sejrherre havde vundet.⁷¹ Det er ikke det afgørende stød eller det svedige løb, der står i centrum. Det er *fortolkningen* af sejren som bevis for sejrherrens fremragende personlige kvaliteter og hans medfødte overlegenhed, der er odernes egentlige ærinde. En nærmest obligatorisk bestanddel af oderne var en eller flere mytologiske fortællinger, som ikke sjældent står i et noget løst forhold til odernes øvrige stof. Adskillige aristokratiske familier hævdede at nedstamme fra mytologiens helte eller ligefrem fra guderne.⁷² Odernes mytiske fortællinger antydede tætte forbindelser mellem sejrherren, heroerne og guderne, selv hvor traditionen ellers ikke fortalte noget om sådanne forbindelser: sejrherren nævnes i samme åndedrag som guder og helte, som var dét den naturligste ting i verden. Ligesom sejrstatuerne løftede de epinikiske oder altså sejrherren op i en overmenneskelig sfære og ind i gudernes og heroernes verden.⁷³ Denne strategi er selvfølgelig ideologisk. Sejrherre-erne tilhørte den minoritet af voksne, frie græske mænd, der dyrkede konkurren-

70. En lettilgængelig introduktion til epinikiske oder er Nielsen 2019. En egentlig introduktion til Pindar er Carne-Ross 1985; Mackie 2003 er ikke en egentlig introduktion, men forholdsvis lettilgængelig; Hornblower & Morgan 2007 er en samling artikler, der belyser Pindar fra adskillige vinkler, og det samme gælder Agócs *et al.* 2012; oversættelser til engelsk findes hos f.eks. Nisetich 1980 og Verity 2007, og til dansk hos Friis Johansen 1981; oversættelser af Bacchylides findes hos McDevitt 2009. Digteren Simonides var en lidt ældre samtidig af de to bevarede digtere, og han vides også at have komponeret epinikiske digte, men af dem har vi kun fragmenter (se Mann 2001: 299–311; Rawles 2012). Om epinikisk poesi, se også Saïd & Trédé-Boulmer 1984; Kurke 1991; Golden 1998: 76–88; Kantzios 2004; Currie 2005 og 2011; Boeke 2007; og Ebbesen 2012.

71. Ebbesen 2012: 3–4; Nicholson 2025: 36–43.

72. Blot et par få eksempler: (1) De spartanske konger blev betragtet som efterkommere af Herakles og dermed Zeus (Hdt. 6.52, 7.204, 8.131); (2) og det samme gjaldt Aleuaderne i Thessalien (Pind. *Pyth.* 10.2–3); (3) Andokides' familie var efterkommere af Odysseus og dermed Hermes (Hellanikos (*FGr-Hist* 4) fr. 4). Se også Graff 1996: 125–31; Duploux 2015: 64; og Kostecka 2025.

73. Se f.eks. Young 1993.

cesport for at vise, hvem de var og af hvilket stof, de var gjort. Dette var åbenlyst det mål, den athenske hestesportsmand Alkibiades forfulgte. Han brugte sin spektakulære firspandssejr i Olympia i 416 f.Kr. som argument for, at han burde lede den store athenske armada mod Sicilien i 415 f.Kr.⁷⁴ Den slags mænd mente, at de havde et naturligt krav på lederskabet i bystaten, et synspunkt, der havde været almindeligt i ældre perioder af græsk historie og altså endnu ikke var helt forladt i klassisk tid.

II. Distinktioner mellem gruppen af voksne frie mænd og andre grupper

II.1 *Athen* versus *andre* poleis

Som vi har noteret os ovenfor, var de store religiøse festivaler den altdominerende kontekst, sportskonkurrencer blev afviklet i. Festivalerne gav de arrangerende bystater gode muligheder for at sprede det billede af sig selv, de gerne så andre bystater havde, særligt gennem de præmier, man udsatte.⁷⁵ Det var kun ved de store panhelleniske festivaler i Olympia, i Delphi, i Nemea og på Isthmen, at præmien blot var en symbolsk bladkrans flettet af grene og blade fra en plante, der var særligt karakteristisk for den helligdom, der husede konkurrencerne, som f.eks. oliventræet i Olympia og laurbærtræet i Delphi.⁷⁶ Ellers var der ofte værdifulde præmier at vinde, ofte i form af produkter, der var karakteristiske for den bystat, der afviklede festivalen. I Pellene i Achaia var præmierne f.eks. berømte tekstiler.⁷⁷ I Athen var det ligeledes et kendt lokalt produkt – olivenolie af fineste slags – der blev givet i præmie til sejrherrene ved Panathenæerne, den store fest til skytsgudinden Athenes ære, der indledte det attiske år i måneden Hekatombaion. Olien blev uddelt i så ekstravagante kvanta,⁷⁸ at præmi-

74. Thuk. 6.16.2. Om Alkibiades' optræden i Olympia i 416 f.Kr., se Bowra 1960; Mann 2001: 102–13; Papakonstantinou 2003; Gribble 2012; Nielsen 2024b: 22–24; og Nielsen 2024c: 98–100. Om Alkibiades' biografi i det hele taget, se Rhodes 2011.

75. Om dette, se den mere udførlige diskussion i Nielsen 2024b: 29–43.

76. For sådanne kranses symbolske værdi, se f.eks. Hdt. 8.26, hvor kransen behandles som et udtryk for arete (se også Aeschin. 3.179). Se også Remijsen 2011.

77. Pind. Ol. 9.146ff og Nem. 10.82 m. scholia; Strabon 8.7.5; se Frazer 1898: 184.

78. Se f.eks. Simonides, Epigram 29.4 (Sider) = Page, FGE 43.4; IG II2 2311.

erne ved Panathenæerne nok var de mest værdifulde, der var at vinde i den græske verden. Sejrherreren i mændenes korte sprint (*stadion*) modtog f.eks. omkring 100 panathenæiske prisamforer fyldt med olie fra Athenes hellige lunde.⁷⁹ Det var store krukker, 60–80 cm høje og med et rummål på ca. 38.9 liter (en *metretes*).⁸⁰ En præmie ved Panathenæerne bestod altså af et betragteligt kvantum fin olivenolie. Olien kunne udføres toldfrit,⁸¹ og derefter blev en del vel solgt videre: amforerne er fundet i omtrent hele den græske kulturs udbredelsesområde.⁸² Amforerne var dekoreret i sortfigursstil, selv efter rødfigursstilens udvikling. På bagsiden var der illustration af den sportsgren, amforen blev uddelt som præmie i, og på forsiden var der altid en afbildning af Athene som krigsgudinde i fuld udrustning (fig. 1).⁸³ Athene var Athens skytsgudinde og kilden til bystatens navn, og Athen var usædvanlig tæt knyttet til gudinden.⁸⁴ Gennem deres antal og dekoration spredte disse amforer et billede af Athen som en stor, stærk og generøs *polis* med en mægtig gudinde ved sin side, ja, som Hellas' ledende bystat.⁸⁵ For at banke dette budskab helt på plads var amforerne lige fra den tidligste tid udstyret med indskriften "Jeg er en af præmierne fra Athen", der flankerede billedet af gudinden.⁸⁶ Bystater individualiserede og fremhævede tydeligvis sig selv ved hjælp af (bl.a.) deres store festivaler. Kun få bystater rådede over ressourcer, der kunne måle sig med Athens, og Panathenæernes pragt var klart nok designet til at understrege dette forhold, så forskellen på Athen og de øvrige bystater blev altså helt bogstavelig talt reificeret i form af de panathenæiske prisamforer.

79. Young 1984: 119; Shear 2003: 95.

80. Grundlæggende for panathenæiske prisamforer er Bentz 1998. En introduktion fås hos Trel 1973. Se også Johnston 1987; Johnston 2007; Pinney 1988; Boardman 1991: 167–77; Neils 1992; Hamilton 1996; Miller 2004: 132–45; Tyrrell 2004: 144–56; Tiverios 2007; og Papakonstantinou 2024: 99–109.

81. Young 1984: 126.

82. Neils 1992: 49.

83. Neils 1992: 29; Mann 2021: 89.

84. Cole 1995: 294; Parker 2005: 395–97.

85. Mann 2021: 89.

86. Om disse indskrifter, se Immerwahr 1990: 183–85 og Bentz 1998: 57–59.

Figur 1. En panathenæisk prisamfor fra ca. 530 f.Kr. med den traditionelle fremstilling af Athens skytsgudinde ([https://commons.wikimedia.org/wiki/File: Terracotta_Panathenaic_prize_amphora_MET_DT5492.jpg](https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Terracotta_Panathenaic_prize_amphora_MET_DT5492.jpg))

II.2 Mænd versus kvinder

Sportens rolle i skabelsen og fastholdelsen af sociale distinktioner er altså ret tydelig inden for de områder, der allerede er berørt. Men når vi ser på sportsmændene selv, bliver den endnu tydeligere, for det nemlig primært *mænd*, der optræder som aktører i sportens verden. Det er ikke sådan, at kvinder var fuldstændig udelukket fra sport,⁸⁷

87. Guttman 1991: 17–32; Kyle 2021; og Miller 2021: 151–53.

men i sammenligning med mænds sport synes kvinders at have været af marginal betydning, bortset fra i nogle få kulter⁸⁸ og i Sparta. I Sparta trænede og konkurrerede kvinder i fuld offentlighed,⁸⁹ noget ingen anden *polis* tillod.⁹⁰ Og kvinders sport i kultsammenhæng var ikke rigtig noget, vore skriftlige kilder interesserede sig særligt for: stort set alle kilder stammer fra mænd, der interesserer sig for mænd. Kun en enkelt og meget sen kilde – Pausanias (5.16.2–4) – har noget at sige om festivalen *Heraia*, en fest til ære for Zeus' hustru Hera.⁹¹ Den blev afholdt i Olympia og havde løbekonkurrencer for kvinder på programmet: den må altså være blevet afholdt på et andet tidspunkt end festen til Zeus' ære, for under dén havde (gifte) kvinder jo ikke adgang til Olympia.⁹² Om mænd kunne være til stede ved *Heraia*, vides ikke, men gifte kvinder var som sagt (af ukendte grunde) udelukket fra Olympia under festen til Zeus' ære.⁹³ Kvinder var altså udelukket fra sportens verden i dens vigtigste og mest prestigefulde manifestation, og her tjente sporten altså til at reificere en af de mest grundlæggende sociale distinktioner i græsk kultur: den mellem mænd og kvinder.⁹⁴ Kvinder var altså i realiteten udelukket fra topsport, og som følge heraf spillede sport ingen rolle for opfattelsen af, hvad 'en rigtig kvinde' var, mens den var af fundamental betydning for opfattelsen af 'en rigtig mand'.⁹⁵ *E contrario* fremgår det f.eks. tydeligt af den store priamel hos Tyrtaios (fr. 12.1–4 (West)), at sportslige færdigheder var en standardkomponent af opfattelsen af 'ægte maskulinitet':

Ingen mand vil jeg holde for værd at mindes i sange
enten i rapfodet løb eller for brydningens kunst,
ej om han havde kyklopers vækst og kropslige styrke

88. Murray 2021: 105.

89. Xen. Lac. pol. 1.4; Murray 2021: 105.

90. Hestesportssejrene i Olympia ved Kyniska, søster til Kong Agesilaos II af Sparta, er dog usædvanlige. For diskussioner af Kyniska og hendes sejre, se Pomeroy 2002: 21–24; Kyle 2003; Dillery 2019; Nielsen 2024e: 13–15; og Nicholson 2025: 249–57.

91. Om festen: Scanlon 2008 og 2014.

92. Dillon 2000: 457–59; Scanlon 2021: 662; og Barringer 2021: 61.

93. Kyle 2014: 266–67; Dillon 2021: 583–84; og Remijsen 2021: 63. – Som tilskuere var kvinder (bortset fra i Olympia) ikke udelukket fra festivaler med sportskonkurrencer (pace Guttman 1986: 15). Det fremgår af Pindar, Pyth. 9.97–100 at kvinder kunne overvære sportskonkurrencer i den store bystat Kyrene på Afrikas nordkyst, og Hom. Hymn. Apoll. 146–50 lader kvinder være til stede ved sportskonkurrencer.

94. Cartledge 1993: 63–89.

95. Mann 2021: 72.

eller besejred i løb vinden fra Thrakernes land.⁹⁶

II.3 Frie versus slavegjorte

Overordnet set var det altså kun mænd, der dyrkede sport. Men det var ikke alle mænd, der gjorde det, da det kun var *frie* mænd, der *kunne* gøre det.⁹⁷ Slavegjorte kunne ikke dyrke sport. Eftersom slavegjorte ikke havde kontrol over deres egen krop og dermed ingen bevægelsesfrihed havde, var de *de facto* udelukket fra sport (som fra så meget andet): De kunne f.eks. ikke rejse til Olympia eller til Delphi. Men slavegjorte var normalt også udelukket *de jure* fra at benytte træningsfaciliteter i gymnasier, selv i det demokratiske Athen⁹⁸ – og uden træning, ingen topsport. På denne måde reificerede sporten en anden fuldstændig grundlæggende distinktion i græsk kultur: den mellem frie og ufrie.⁹⁹

Slavegjorte kunne altså ikke agere som selvstændige individer i græsk sport, men som velhaveres ejendom kunne slavegjorte, i moderne øjne, være vigtige aktører, skønt de ikke gjaldt for deltagere i antikkens øjne.¹⁰⁰ Den mest prestigefulde af alle græske discipliner var hestesporten, særligt løbene for tve- og firspand. Disse løb investerede den mest eksklusive elite massive beløb i.¹⁰¹ Selve løbene var det dog teknisk krævende¹⁰² og uhyre farligt¹⁰³ at deltage i personligt. I et løb i Delphi i 462 f.Kr. skal 40 af 41 startende spand være forulykket,¹⁰⁴ og ulykker betød voldsomme skader eller

96. Overs. Friis Johansen 2002: 62. – Se også Cebrián 2020: 159 der peger på, at der i de homeriske digte er “no distinction between the best athletes and the best warriors.”

97. Murray 2021: 105–6.

98. Golden 1998: 3–4; Golden 2008: 40–66; Golden 2014: 252; Fisher 2001: 283–84; Christesen & MacLean 2021: 25; og Scanlon 2021: 660.

99. Om denne distinktion, se Cartledge 1993: 118–51.

100. Cebrián 2020: 5.

101. Om hestesport, se Harris 1972: 75–82; Bell 1989; Crowther 1994; Miller 2004: 75–82; Nicholson 2005, 2021, 2025: 242–67; De Rossi 2011; Papakonstantinou 2013; Golden 2014; Freilinghaus 2019; Mann & Scharff 2020; Nielsen 2020; og Paradiso & Roy 2021. – Prisen for det ene af de syv firspand, Alkibiades fra Athen i 416 f.Kr. indregistrerede i Olympia, angives i vores kilder til 5 talenter (Isokr. 16.46) eller 7 talenter (Diod. Sic. 13.73.3). Et talent var 6000 drachmer, og på Den peloponnesiske Krigs tid lå en faglært arbejders dagløn på 1 drachme (Austin & Vidal-Naquet 1977: 276); de overleverede priser svarer altså til henholdsvis 30.000 og 42.000 daglønninger til faglærte arbejdere.

102. Miller 2004: 76.

103. Golden 2008: 13.

104. Pind. *Pyth.* 5.49–54; cf. Dem. 61.29, Diod. Sic. 14.109,4; se også Crowther 1994: 121.

medførte ligefrem døden.¹⁰⁵ Det er af den grund kun i poesien og mytologien, at eliten og heroer selv rider eller kører deres heste.¹⁰⁶ I virkelighedens verden var det normale, at man havde folk til den slags: professionelle jockeys og vognstyrere eller specialtrænede slavegjorte red og kørte de kostbare dyr.¹⁰⁷ En sejr tilfaldt dog dyrenes *ejere*,¹⁰⁸ og jockeys og vognstyrere blev normalt omhyggeligt holdt ude af al den festivitas, der stod om sejre, og de var, som Nicholson siger “the missing persons” i hestesporten.¹⁰⁹ De blev altså ikke betragtet som deltagere i konkurrencerne, skønt de dog førte dyrene til sejr: de blev nærmest betragtet som udstyr. Den skillelinje som hestesporten trak, var altså mellem dem der ikke var nødt til at udføre fysisk arbejde – være sig kørsel af heste eller noget som helst andet arbejde – og havde ressourcer til at sætte andre til det, og dem, der ikke havde sådanne ressourcer og var nødt til at arbejde. Dette var, særligt set fra eliternes synspunkt, en anden fundamental skillelinje i græsk kultur.

II.4 Grækere versus ikke-grækere

Sport var, altså, en aktivitet der karakteriserede frie mænd, særligt fra eliten. Men frie grækere konkurrerede kun mod deres ligemænd: andre frie velsituerede grækere.¹¹⁰ Sport var med andre ord også en etnisk markør og grænsedrager.¹¹¹ I den klassiske periode (479–323 f.Kr.) havde grækerne grundlæggende set et simpelt syn på verden; de delte menneskeheden op i grækere og ikke-grækere, de såkaldte barbarer, dvs. mennesker, der talte andre sprog end græsk.¹¹² Det var ikke sådan, at ikke-grækere var formelt udelukket fra de store konkurrencer;¹¹³ men der herskede en dybt rodfæstet forventning om, at konkurrencerne i de store helligdomme blev udkæmpet mellem grækere. I klassisk tid var det nok også sådan, at kun få, hvis overhovedet nogen, ikke-grækere ønskede at stille op i konkurrencerne, men sporten blev alligevel ideologisk

105. Se Soph. El. 698–756 m. Crowther 1994: 121–22.

106. I Hom. Il. 23.287ff kører f.eks. Diomedes og Menelaos selv deres spand; i Soph. El. 698–756 kører Orestes selv sit spand.

107. Miller 2004: 76; Golden 2008: 13; og Nicholson 2021: 246.

108. Miller 2004: 77; Kyle 2007: 127.

109. Nicholson 2003; Nicholson 2005: 1–95.

110. Jockeys og vognstyrere blev ikke betragtet som udøvere, men som udstyr (se afsnit II.3).

111. Nielsen 2007: 18–28.

112. Om dette syn på verden, se artiklerne i Harrison 2002; se også Cartledge 1993: 36–62; Harrison 2000; og Mitchell 2007.

113. Se Remijsen 2019 og Roy 2020.

konstrueret som en aktivitet, som ene og alene frie græske mænd kunne deltage i. Årsagen var, hævdede denne ideologi, at det kun var frie, velhavende græske mænd, der stolede så meget på sig selv og var i så vidunderlig kropslig forfatning, at de vovede at træde nøgne frem for deres ligemænds kritiske blikke.¹¹⁴ For græske sportsmænd trænede og konkurrerede som bekendt nøgne.¹¹⁵ Denne skiks oprindelse og tidligste betydning havde allerede i klassisk tid fortonet sig i fortidens dis, og man kunne ikke længere forklare forholdet tilfredsstillende. Men ideologisk blev den atletiske nøgenhed konstrueret som selve forskellen på rigtige, frie grækere og svage, fede, blege, kvindagtige og ufrie barbarer.

III. Konklusion

Konkurrencer var helt fra det 6. årh. f.kr. det måske mest populære skue ved de store religiøse festivaler, bystaterne afholdt, og et uoverskueligt stort antal konkurrencer må være blevet afviklet over hele den græske verden.¹¹⁶ Deres hyppighed må have øget deres betydning væsentligt. Og en betragtelig del af deres betydning bestod deri, at den måde, det daglige sportsliv og de store konkurrencer ved helligdommenes festivaler blev tilrettelagt og afviklet på, bidrog til den kontinuerlige (gen)skabelse af og vedligeholdelse af vigtige kulturelle, sociale, økonomiske og politiske distinktioner. Distinktionen mellem velhavende, generøse dignitarer og den gemene hob blev tydeligt illustreret ved store tilskuerbegivenheder, hvor bystaternes velgørere ofte blev hædret med *proedria*, et æresæde på første række, og på den måde blev deres velgerninger formidlet på en skala, der efter græske forhold var massiv. Bystaterne selv benyttede de store begivenheder til at sprede det billede af sig selv, de holdt mest af, til resten af den græske verden, sådan som det tydeligt fremgår af Athens håndtering af Panathenæerne, og på denne måde blev forskellen på bystaterne fremhævet.

114. Se f.eks. sådanne passager som Hdt. 1.10.3, Xen. Hell. 3.4.19, og Pl. Resp. 452C m. Nielsen 2007: 18–28.

115. Om atletisk nøgenhed: Arieti 1975; Crowther 1982; Mouratidis 1985; Sweet 1985; Sansone 1988: 107–15; Bonfante 1989; McDonnell 1991; Golden 1998: 65–69; Miller 2000; Miller 2004: 11–14, 227–28; Christesen 2002; Christesen 2014: 226–29; Spivey 2004: 121–24; Kyle 2007: 85–90; Nielsen 2007: 22–28; Potter 2012: 76–78; Petermandl 2013; og Scanlon 2021: 657–59.

116. Nielsen 2016: 34–36.

En række andre grundlæggende forskelle og distinktioner i græsk kultur blev også konsolideret af sporten: distinktionen mellem mænd og kvinder og distinktionen mellem frie og ufrie. Det var *de facto* umuligt for kvinder og slavegjorte at deltage i sport, undtagen som udstyr, i slavegjortes tilfælde; og kvinder havde en yderst begrænset adgang til sport i særlige kultiske sammenhænge, som ikke rigtig tiltrak sig mænds interesse, i hvert fald hvad de overleverede athenske kilder fra klassisk tid angår.

Græsk sport synes ikke at have tiltrukket sig synderlig opmærksomhed fra ikke-græske folkeslag. Alligevel blev sporten ideologisk konstrueret som en aktivitet, der markerede grænsen mellem grækere og 'barbarer'.

Græske atleter var altså voksne frie mænd, en minoritet i en hvilken som helst bystats befolkning. Inden for denne lille gruppe var der naturligvis forskelle på folk. Ikke alle frie mænd havde midler til et liv i lediggang, *leisure*, der tillod at sætte tid af til træning i gymnasierne og rejser til de store stævner i f.eks. Olympia og Delphi, for slet ikke at tale om midler til at ansætte en træner. En anden distinktion, økonomi skabte, var den mellem hestesportsfolk og andre sportsfolk. Hestesport var så dyrt, at kun den absolutte økonomiske overklasse havde råd til at dyrke den, og et af formålene med at dyrke den var nok netop at vise, at man tilhørte denne absolutte økonomiske elite. Hestesporten havde desuden den nyttige fordel, at man kunne dyrke den, selv når man ikke længere var ung og i fysisk topform, for traditionen tillod brugen af professionelle vognstyrere og jockeys – eller specialtrænede slavegjorte.

Endelig måtte sporten nødvendigvis skabe en forskel mellem vindere og tabere, og denne funktion var efter alt at dømme af afgørende betydning for sportsmændene selv: det var sejren og kun sejren, der talte. Så vigtig var sejren og dens rette fortolkning, at der opstod to forfinede kunstarter til at eviggøre en sejr og påpege dens betydning: nemlig den nøgne sejrherrestatue og den epinikiske ode, to af de mest raffinerede og beundrede udtryk for klassisk græsk kultur. Endelig kunne sportssejre bruges til at grundlægge en platform, hvorfra man kunne hævde sit krav på at være bystatens rette leder, som Alkibiades gjorde i 415 f.Kr.

Studiet af græsk sport er altså i realiteten studiet af græsk socialhistorie, kulturhistorie og økonomisk historie. Og lad mig for at runde af gentage en vigtig præmis: Det giver selvfølgelig ikke mening at hævde, at sporten selv *skabte* de distinktioner og forskelle, jeg har behandlet her, sådan at forstå at sporten bragte dem til verden, men

disse distinktioner leverede det kulturelle fundament, sporten hvilede på, og da sporten benyttede disse distinktioner som sit strukturelle grundlag ved utallige regelmæssigt tilbagevendende begivenheder, kan vi med rimelighed sige, at den bidrog til at holde dem i live, og det er i dén forstand vi kan sige, at sporten (gen)skabte grundlæggende distinktioner og sociale principper i den græske kultur.

Bibliografi

- Agócs, P. et al. (eds.). 2012. *Reading the Victory Ode*. Cambridge University Press: Cambridge.
- Arieti, J.A. 1975. "Nudity in Greek Athletics," *Classical World* 68: 431–36.
- Aston, E. & Kerr, J. 2018. "Battlefield and Racetrack: The Role of Horses in Thessalian Society," *Historia* 67: 2–35.
- Aurigny, H. & Scott, M. 2024. "Delphi," ss. 130–244 i P. Cartledge & P. Christesen (eds.), *The Oxford History of the Archaic Greek World*. IV. *From Cyrene to Metapontion*. Oxford University Press: Oxford.
- Austin, M.M. & Vidal-Naquet, P. 1977. *Economic & Social History of Ancient Greece. An Introduction*. University of California Press: Berkeley & Los Angeles.
- Barringer, J.M. 2021. *Olympia. A Cultural History*. Princeton University Press: Princeton & Oxford.
- Bell, D. 1989. "The Horse Race (*Keles*) in Ancient Greece from the Pre-Classical Period to the First Century B.C.," *Stadion* 15: 167–90.
- Bell, S.W. & Willekes, C. 2014. "Horse Racing and Chariot Racing," ss. 478–90 i G.L. Campbell (ed.), *The Oxford Handbook of Animals in Classical Thought and Life*. Oxford University Press: Oxford.
- Bentz, M. 1998. *Panathenäische Preisamphoren. Eine attische Vasengattung und Ihre Funktion vom 6.–4. Jahrhundert v.Chr.* Antike Kunst Beihefte 18. Vereinigung der Freunde antiker Kunst: Basel.

- Boardman, J. 1991. *Athenian Black Figure Vases – a Handbook*. Thames & Hudson: London.
- Bonfante, L. 1989. “Nudity as a Costume in Classical Art,” *American Journal of Archaeology* 43: 28–35.
- Bowra, C.M. 1960. “Euripides’ Epinician for Alcibiades,” *Historia* 9: 68–79.
- Brandt, J.R. & Iddeng, J.W. 2012. *Greek and Roman Festivals. Content, Meaning, and Practice*. Oxford University Press: Oxford.
- Bremmer, J.N. 2007. “Greek Normative Animal Sacrifice,” ss. 132–44 i D. Ogden (ed.), *A Companion to Greek Religion*. Wiley-Blackwell: Malden.
- Brunet, S. 2003. “Olympic Hopefuls from Ephesos,” *Journal of Sport History* 30: 219–35.
- Buxton, R. (ed.). 2000. *Oxford Readings in Greek Religion*. Oxford University Press: Oxford.
- Carey, C. 2000. *Aeschines*. University of Texas Press: Austin.
- Carne-Ross, D.S. 1985. *Pindar*. Yale University Press: New Haven & London.
- Cartledge, P. 1993. *The Greeks. A Portrait of Self and Others*. Oxford University Press: Oxford.
- Cebrián, R.B. 2020. *The Athlete in the Ancient Greek World*. University of Oklahoma Press: Norman.
- Christesen, P. 2002. “On the Meaning of γυμνάζω,” *Nikephoros* 15: 7–35.
- Christesen, P. 2014. “Sport and Democratization in Ancient Greece (with an Excursus on Athletic Nudity),” ss. 211–35 i P. Christesen & D.G. Kyle (eds.), *A Companion to Sport and Spectacle in Greek and Roman Antiquity*. Wiley Blackwell: Malden.
- Christesen, P. & MacLean, R. 2021. “The Purpose of Sport,” ss. 23–47 i P. Christesen & H. Stocking (eds.), *A Cultural History of Sport in Antiquity*. Bloomsbury Academic: London & New York.

- Cole, S.G. 1995. "Civic Cult and Civic Identity," ss. 292–325 i M.H. Hansen (ed.), *Sources for the Ancient Greek City-State*. Videnskabernes Selskab: København.
- Crowther, N.B. 1982. "Athletic Dress and Nudity in Greek Athletics," *Eranos* 80: 163–68.
- Crowther, N.B. 1991. "The Olympic Training Period," *Nikephoros* 4: 161–66.
- Crowther, N.B. 1992. "Second-Place and Lower Finishes in Greek Athletics (including the *Pentathlon*)," *Zeitschrift für Papyrologie und Epigraphik* 90: 97–102.
- Crowther, N.B. 1994. "Reflections on Greek Equestrian Events. Violence and Spectator Attitudes," *Nikephoros* 7: 121–33.
- Crowther, N.B. 2003. "Elis and Olympia: City, Sanctuary and Politics," ss. 61–73 i D.J. Phillips & D. Pritchard (eds.), *Sport and Festival in the Ancient Greek World*. Classical Press of Wales: Swansea.
- Currie, B. 2005. *Pindar and the Cult of Heroes*. Oxford University Press: Oxford.
- Currie, B. 2011. "Epinician *Choregia*: Funding a Pindaric Chorus," ss. 269–310 i L. Athanassaki & E.L. Bowie (eds.), *Archaic and Classical Choral Song. Performances, Politics and Dissemination*. De Gruyter: Berlin.
- Davies, J.K. 1971. *Athenian Propertied Families 600–300 B.C.* Clarendon Press: Oxford.
- Davies, J.K. 1984. *Wealth and the Power of Wealth in Classical Athens*. The Ayer Company: Salem.
- Deene, M. 2013. "Seeking for Honour(s)? The Exploitation of Philotimia and Citizen Benefactors in Classical Athens," *Revue belge de philologie et d'histoire* 91.1: 69–87.
- De Rossi, F.C. 2011. *Hippika. Corse di cavalla e di carri in Grecia, Etruria e Roma*. I. *La gara delle quadrighe nel mondo Greco*. Weidmann: Hildesheim.
- Dickie, M.W. 1984. "Fair and Foul Play in the Funeral Games in the *Iliad*," *Journal of Sport History* 11.2: 8–17.

- Dillery, J. 2019. "Cynisca's Swift-footed Horses," *Zeitschrift für Papyrologie und Epigraphik* 210: 17–19.
- Dillon, M. 2000. "Did Parthenoi Attend the Olympic Games? Girls and Women Competing, Spectating, and Carrying out Cult Roles at Greek Religious Festivals," *Hermes* 128: 457–80.
- Dillon, M. 2021. "Cult and Competition," ss. 567–91 i A. Futrell & T.F. Scanlon (eds.), *The Oxford Handbook of Sport and Spectacle in the Ancient World*. Oxford University Press: Oxford.
- Duplouy, A. 2015. "Genealogical and Dynastic Behaviour and Classical Greece: Two Gentilician Approaches," ss. 59–84 i N. Fisher & H. van Wees (eds.), *Aristocracy in Antiquity*. Classical Press of Wales: Swansea.
- Eaverly, M.A. 1995. *Archaic Greek Equestrian Sculpture*. University of Michigan Press: Ann Arbor.
- Ebbesen, S. 2012. "Herskerlyrens oder. Pindars første og tiende pythiske," *Aigis* 12.2: 1–24.
- Ebert, J. 1972. *Griechische Epigramme auf Sieger an gymnischen und hippischen Agonen*. Akademie-Verlag: Berlin.
- Espy, R. 1979. *The Politics of the Olympic Games*. University of California Press: Berkeley and London.
- Fisher, N. 2001. *Aeschines. Against Timarchos. Introduction, Translation, and Commentary*. Oxford University Press: Oxford.
- Frazer, J.G. 1898. *Pausanias's Description of Greece IV*. Macmillan and Co.: London.
- Frielinghaus, H. 2019. "Agones Hippikoi and Votive Offerings," ss. 377–88 i J.-C. Moretti & P. Valavanis (eds.), *Les hippodromes et les concours hippiques dans la Grèce antique*. BCH Suppl. 62. École Française d'Athènes: Athen.
- Frel, J. 1973. *Panathenaic Prize Amphoras*. Kerameikos Book 2. Esperos: Athens.
- Friis Johansen, H. 1981. *Pindar – tretten epinikier*. Systime: Herning.

- Friis Johansen, H. 2002 [1984]. *Fri mands tale. Græsk litteratur indtil Alexander den Stores tid*. Odense Universitetsforlag: Odense.
- Gabrielsen, V. 1994. *Financing the Athenian Fleet. Public Taxation and Social Relations*. John Hopkins University Press: Baltimore.
- Golden, M. 1998. *Sport and Society in Ancient Greece*. Cambridge University Press: Cambridge.
- Golden, M. 2004. *Sport in the Ancient World from A to Z*. Routledge: London & New York.
- Golden, M. 2008. *Greek Sport and Social Status*. University of Texas Press: Austin.
- Golden, M. 2014. "Equestrian Competition in Ancient Greece: Difference, Dissent, Democracy," ss. 249–70 i T.F. Scanlon (ed.), *Sport in the Greek and Roman Worlds*. 1. *Early Greece, the Olympics, and Contests*. Oxford University Press: Oxford.
- Graf, F. 1996. *Greek Mythology. An Introduction*. Overs. af T. Marier. Johns Hopkins University Press: Baltimore and London.
- Gribble, D. 2012. "Alcibiades at the Olympics: Performance, Politics and Civic Ideology," *Classical Quarterly* 62: 45–71.
- Guttmann, A. 1986. *Sports Spectators*. Columbia University Press: New York.
- Guttmann, A. 1991. *Women's Sports. A History*. Columbia University Press: New York.
- Gygax, M.D. 2016. *Benefaction and Rewards in the Ancient Greek City. The Origins of Euergetism*. Cambridge University Press: Cambridge.
- Gygax, M.D. 2020. "Classical Athens and the Invention of Civic Euergetism," ss. 69–95 i M.D. Gygax & A. Zuiderhoek (eds.), *Benefactors and the Polis. The Public Gift in the Greek Cities from the Homeric World to Late Antiquity*. Cambridge University Press: Cambridge.
- Hamilton, R. 1996. "Panathenaic Amphoras: The Other Side," ss. 137–62 i J. Neils (ed.), *Worshipping Athena. Panathenaia & Parthenon*. The University of Wisconsin Press: Madison.

- Hansen, M.H. 1999. *The Athenian Democracy in the Age of Demosthenes*. 2. ed. Bristol Classical Press: London.
- Harris, H.A. 1964. *Greek Athletes and Greek Athletics*. Hutchinson: London.
- Harris, H.A. 1972. *Sport in Greece and Rome*. Thames & Hudson: London.
- Harrison, T. 2000. *The Emptiness of Asia. Aeschylus' Persians and the History of the Fifth Century*. Duckworth: London.
- Harrison, T. (ed.). 2002. *Greeks and Barbarians*. Edinburgh University Press: Edinburgh.
- Herrmann, H.-V. 1988. "Die Siegerstatuen von Olympia," *Nikephoros* 1: 119–83.
- Hitch, S. & Rutherford, I. (eds.). 2017. *Animal Sacrifice in the Greek World*. Cambridge University Press: Cambridge.
- Hodkinson, S. 2000. *Property and Wealth in Classical Sparta*. Classical Press of Wales: Swansea.
- Hornblower, S. & Morgan, C. (eds.). 2007. *Pindar's Poetry, Patrons, and Festivals from Archaic Greece to the Roman Empire*. Oxford University Press: Oxford.
- Hyde, W.W. 1921. *Olympic Victor Monuments and Greek Art*. Carnegie Institution of Washington: Washington.
- Immerwahr, H.R. 1990. *Attic Script. A Survey*. Clarendon Press: Oxford.
- Isler, H.P. 2017. *Antike Theaterbauten: ein Handbuch*. Austrian Academy of Sciences Press: Wien.
- Johnston, A. 1987. "IG II(2) 2311 and the Number of Panathenaic Amphorae," *Annual of the British School at Athens* 82: 125–29.
- Johnston, A. 2007. "Panathenaic Amphorae Again," *Zeitschrift für Papyrologie und Epigraphik* 161: 101–4.
- Kantzios, I. 2004. "Victory, Fame and Song in Pindar's Odes," *International Journal of the History of Sport* 21.1: 109–17.

- Keesling, C.M. 2017. *Early Greek Portraiture. Monuments and Histories*. Cambridge University Press: Cambridge.
- Kostecka, K. 2025. *Mythical Provenance and Identity of Greek Elites in the Archaic and Early Classical Era*. Diss. Warszawa Uniwersitet.
- Kurke, L. 1991. *The Traffic in Praise. Pindar and the Poetics of Socvial Economy*. Cornell University Press: Ithaca & London.
- Kyle, D.G. 2003. "'The Only Woman in All Greece': Kyniska, Agesilaus, Alcibiades and Olympia," *Journal of Sport History* 30: 183–203.
- Kyle, D.G. 2007. *Sport and Spectacle in the Ancient World*. Blackwell Publishing: Malden.
- Kyle, D.G. 2014. "Greek Female Sport. Rites, Running, and Racing," ss. 258–75 i P. Christesen & D.G. Kyle (eds.), *A Companion to Sport and Spectacle in Greek and Roman Antiquity*. Wiley Blackwell: Malden.
- Lattimore, S. 1988. "The Nature of Early Greek Victor Statues," ss. 245–56 i S.J. Bandy (ed.), *Coroebus Triumphs. The Alliance of Sport and the Arts*. Bandy: San Diego.
- Lee, H.M. 2001. *The Program and Schedule of the Ancient Olympic Games*. Weidmann: Hildesheim.
- Lehmann, C.M. 2009. "Early Greek Athletic Trainers," *Journal of Sport History* 36.2: 187–204.
- Mackie, H. 2003. *Graceful Errors. Pindar and the Performance of Praise*. University of Michigan Press: Ann Arbor.
- Mann, C. 2001. *Athlet und Polis im archaischen und frühklassischen Griechenland*. Vandenhoeck & Ruprecht: Göttingen.
- Mann, C. 2014. "People on the Fringes of Greek Sport," ss. 276–86 i P. Christesen & D.G. Kyle (eds.), *A Companion to Sport and Spectacle in Greek and Roman Antiquity*. Wiley Blackwell: Malden.

- Mann, C. 2021. "Products, Training, and Technology," ss. 69–94 i P. Christesen & H. Stocking (eds.), *A Cultural History of Sport in Antiquity*. Bloomsbury Academic: London and New York.
- Mann, C. & Scharff, S. 2020. "Horse Races and Chariot Races in Ancient Greece: Struggling for Eternal Glory," *The International Journal of the History of Sport* 37: 163–84.
- Matthews, V. 2007. "Olympic Losers: Why Athletes Who Did Not Win at Olympia Are Remembered," ss. 81–93 i G.P. Schaus & S.R. Wenn (eds.), *Onwards to the Olympics. Historical Perspectives on the Olympic Games*. The Canadian Institute at Athens: Athen.
- McDevitt, A. 2009. *Bacchylides: The Victory Poems*. Translation with Introduction and Commentary. Bristol Classical Press: London.
- McDonnell, M. 1991. "The Introduction of Athletic Nudity: Thucydides, Plato, and the Vases," *Journal of Hellenic Studies* 111: 182–93.
- Mikalson, J.D. 1975. *The Sacred and Civil Calendar of the Athenian Year*. Princeton University Press: Princeton.
- Mikalson, J.D. 2005. *Ancient Greek Religion*. Blackwell Publishing: Malden.
- Mikalson, J.D. 2007. "Gods and Athletic Games," ss. 33–40 i O. Palagia & A. Choremi-Spetsieri (eds.), *The Panathenaic Games*. Oxbow Books: Oxford.
- Miller, P.J. 2021. "Segregation, Inclusion, and Exclusion," ss. 141–58 i P. Christesen & H. Stocking (eds.), *A Cultural History of Sport in Antiquity*. Bloomsbury Academic: London and New York.
- Miller, S.G. 2000. "Naked Democracy," ss. 277–96 i P. Flensted-Jensen et al. (eds.), *Polis & Politics. Studies in Ancient Greek History Presented to Mogens Herman Hansen on his Sixtieth Birthday, August 20, 2000*. Museum Tusculanum Forlag: København.
- Miller, S.G. 2004. *Ancient Greek Athletics*. Yale University Press: New Haven & London.

- Mitchell, L. 2007. *Panhellenism and the Barbarian in Archaic and Classical Greece*. Classical Press of Wales: Swansea.
- Mouratides, J. 1985. "The Origin of Nudity in Greek Athletics," *Journal of Sport History* 12: 213–32.
- Murray, S.C. 2014. "The Role of Religion in Greek Sport," ss. 309–19 i P. Christesen & D.G. Kyle (eds.), *A Companion to Sport in Greek and Roman Antiquity*. Wiley Blackwell: Malden.
- Murray, S.C. 2021. "Rules and Order," ss. 95–119 i P. Christesen & H. Stocking (eds.), *A Cultural History of Sport in Antiquity*. Bloomsbury Academic: London & New York.
- Neils, J. 1992. "Panathenaic Amphoras: Their Meaning, Makers, and Markets," ss. 29–51 i J. Neils (ed.), *Goddess and Polis. The Panathenaic Festival in Ancient Athens*. Princeton University Press: Princeton.
- Nicholson, N.J. 2003. "Aristocratic Victory Memorials and the Absent Charioteer," ss. 101–28 i C. Dougherty & L. Kurke (eds.), *The Cultures within Ancient Greek Cultures. Contact, Conflict, Collaboration*. Cambridge University Press: Cambridge.
- Nicholson, N.J. 2005. *Aristocracy and Athletics in Archaic and Classical Greece*. Cambridge University Press: Cambridge.
- Nicholson, N. 2021. "Greek Hippiic Contests," ss. 242–53 i A. Futrell & T.F. Scanlon (eds.), *The Oxford Handbook of Sport and Spectacle in the Ancient World*. Oxford University Press: Oxford.
- Nicholson, N. 2025. *Victory and Celebration. An Introduction to Greek Athletics*. Oxford University Press: Oxford.
- Nielsen, T.H. 2002. *Arkadia and Its Poleis in the Archaic and Classical Periods*. Vandenhoeck & Ruprecht: Göttingen.
- Nielsen, T.H. 2007. *Olympia and the Classical Hellenic City-State Culture*. Videnskabernes Selskab: København.

- Nielsen, T.H. 2011. "Team Ephesos," *Aigis* Suppl. I: *Festskrift til Chr. Gorm Tortzen*: 1–13.
- Nielsen, T.H. 2012a. "When Zeus gave me victory" – a note on *Inscripfen von Olympia* 166," *Nikephoros* 25: 155–58.
- Nielsen, T.H. 2012b. "Olympia som panhellensk sportscentrum," *Aigis* 12.2: 1–36.
- Nielsen, T.H. 2014a. "An Essay on the Extent and Significance of the Greek Athletic Culture in the Classical Period," *Proceedings of the Danish Institute at Athens* 7: 11–35.
- Nielsen, T.H. 2014b. "Panhellenic Athletics at Olympia," ss. 133–45 i P. Christesen & D.G. Kyle (eds.), *A Companion to Sport and Spectacle in Greek and Roman Antiquity*. Wiley Blackwell: Malden.
- Nielsen, T.H. 2015. "Religion i den græske bystat," *Aigis* 15.1: 1–47.
- Nielsen, T.H. 2016. "Reflections on the Number of Athletic Festivals in Pre-Hellenistic Greece," ss. 31–41 i C. Mann et al. (eds.), *Athletics in the Hellenistic World*. Franz Steiner Verlag: Stuttgart.
- Nielsen, T.H. 2018. *Two Studies in the History of Ancient Greek Athletics*. Videnskabernes Selskab: København.
- Nielsen, T.H. 2019. "Sejrssange – epinikiske oder i antikken," @ <http://idraetshistorie.dk/temaer/sport-i-antikken/sejrssange-epinikiske-oder-i-antikken>
- Nielsen, T.H. 2020. "Antikkens stjerner II: Kimon fra Athen," på: <http://idraetshistorie.dk/temaer/sport-i-antikken/antikkens-stjerner-ii-kimon-fra-athen/>
- Nielsen, T.H. 2021a. "Inklusion og eksklusion i klassisk græsk sport (479–323 f.Kr.)," *Baggrund – Antikkens fortællinger* @ <https://baggrund.com/2021/08/20/inklusion-og-eksklusion-i-klassisk-graesk-sport-479-323-f-kr/>
- Nielsen, T.H. 2021b. "I Zeus' navn? Et essay om hellig krig i det klassiske Grækenland," *Aigis* 20.2: 1–49.

- Nielsen, T.H. 2022a. "On the Politics of Inclusion and Exclusion in Classical Greek Sport," *Rosetta* 27: 71–100: @ <http://www.rosetta.bham.ac.uk/Issue27/nielsen.pdf>
- Nielsen, T.H. 2022b. "Klassisk græsk sport som underholdning," ss. 7–32 i T. Svendrup (ed.), *Underholdning i antikken og middelalderen*. Forlaget Ådalen: Egå.
- Nielsen, T.H. 2024a. "On the Pursuit of Athletic Glory by the *Poleis* of Late-Archaic and Classical Greece," ss. 25–58 i C. Begass et al. (eds), *Money and Honor in Ancient Athletics*. Franz Steiner Verlag: Stuttgart.
- Nielsen, T.H. 2024b. "Sport og soft power i de senarkaiske og klassiske græske bystater," *Aigis* 24.1: 1–64.
- Nielsen, T.H. 2024c. *Use and Abuse of the Ancient Olympics by the Classical Greek City-States*. Weidmann: Hildesheim.
- Nielsen, T.H. 2024d. "Some Basic Aspects of Panhellenic Games and Festivals in the Late-Archaic and Classical Period," *Estudios clásicos* 164: 65–88.
- Nielsen, T.H. 2024e. "Spartanere i Olympia," *Antikkens Venner* 125: 4–20.
- Nielsen, T.H. 2025. "De klassiske Olympiske Lege som tilskuerbegivenhed," *Aigis* 25.2: 1–27.
- Nisetich, F.J. 1980. *Pindar's Victory Songs*. Johns Hopkins University Press: Baltimore.
- Papakonstantinou, Z. 2003. "Alcibiades in Olympia: Olympic Ideology, Sport and Social Conflict in Classical Athens," *Journal of Sport History* 30: 173–82.
- Papakonstantinou, Z. 2013. "Cimon the Elder, Peisistratus and the tethrippon Olympic Victory of 532 BCE," *Journal of Ancient History* 1: 99–118.
- Papakonstantinou, Z. 2019. *Sport and Identity in Ancient Greece*. Routledge: London & New York.
- Papakonstantinou, Z. 2024. "Sport Prizes in Archaic and Classical Greece: Funeral Games and the Great Panathenaia," ss. 91–113 i C. Begass et al. (eds.), *Money and Honor in Ancient Athletics*. Franz Steiner Verlag: Stuttgart.

- Paradiso, A. & Roy, J. 2021. "Kyniska: Production and Use of Wealth," ss. 57–75 i S. Hodkinson & C. Gallou (eds.), *Luxury and Wealth in Sparta and the Peloponnese*. Classical Press of Wales: Swansea.
- Parker, R. 2005. *Polyteism and Society at Athens*. Oxford University Press: Oxford.
- Parker, R. 2011. *On Greek Religion*. Cornell University Press: Ithaca & London.
- Peim, O. 2000. "Die Siegerstatuen von Schwerathleten in Olympia und ihre Zusammenstellung durch Pausanias," *Nikephoros* 13: 95–109.
- Petermandl, W. 1997. "Überlegungen zur Funktion der Altersklassen bei den griechischen Agonen," *Nikephoros* 10: 135–47.
- Petermandl, W. 2013. "Sport im Lendenschurz? Kritische Bemerkungen zur Einführung der Nacktheit im griechischen Sport," ss. 457–74 i P. Mauritsch & C. Ulf (eds.), *kultur(en) – Formen des Alltäglichen in der Antike. Festschrift für Ingomar Weiler zum 75. Geburtstag*. Grazer Universitätsverlag: Graz.
- Pinney, G.F. 1988. "Pallas and Panathenaea," ss. 465–77 i T. Melander & J. Christensen (eds.), *Proceedings of the 3rd Symposium on Ancient Greek and Related Pottery*. Nationalmuseet, Ny Carlsberg Glyptotek & Thorvaldsens Museum: København.
- Pomeroy, S.B. 2002. *Spartan Women*. Oxford University Press: Oxford.
- Potter, D. 2012. *The Victor's Crown. A History of Ancient Sport from Homer to Byzantium*. Oxford University Press: Oxford.
- Pritchard, D. 2003. "Athletics, Education and Participation in Classical Athens," ss. 293–349 i D.J. Phillips & D. Pritchard (eds.), *Sport and Festival in the Ancient Greek World*. The Classical Press of Wales: Swansea.
- Raschke, W.J. 1987. "Images of Victory," ss. 38–54 i W.J. Raschke (ed.), *The Archaeology of the Olympics. The Olympics and Other Festivals in Antiquity*. The University of Wisconsin Press: Madison.
- Rausa, F. 1994. *L'immagine del vincitore. L'atleta nella statuaria greca dall'età arcaica all'ellismo*. Viella Treviso: Rom.

- Rawles, R. 2012. "Early Epinician: Ibycus and Simonides," ss. 3–27 i P. Agócs et al. (eds.), *Reading the Victory Odes*. Cambridge University Press: Cambridge.
- Remijsen, S. 2011. "The So-Called 'Crown-Games': Terminology and Historical Context of the Ancient Categories for Agones," *Zeitschrift für Papyrologie und Epigraphik* 177: 97–109.
- Remijsen, S. 2019. "Only Greeks at the Olympics? Reconsidering the Rule against Non-Greeks at 'Panhellenic' Games," *Classica & Mediaevalia* 67: 1–61.
- Remijsen, S. 2021. "Sporting Time and Sporting Space," ss. 49–67 i P. Christesen & H. Stocking (eds.), *A Cultural History of Sport in Antiquity*. Bloomsbury Academic: London and New York.
- Rhodes, P.J. 2011. *Alcibiades. Athenian Playboy, General and Traitor*. Pen & Sword: Barnsley.
- Rosivach, V.J. 1994. *The System of Public Sacrifice in Fourth-Century Athens*. Scholars Press: Atlanta.
- Roy, J. 2020. "The Son of Pharnabazos and Parapita, a Persian Competing in the Olympic Games: Xenophon *Hellenica* 4.1.39–40," *Classica & Mediaevalia* 68: 119–34.
- Säid, S. & Trédé-Boulmer, M. 1984. "L'éloge de la cité du vainqueur dans les épinicies de Pindare," *Ktema* 9: 161–70.
- Sansone, D. 1988. *Greek Athletics and the Genesis of Sport*. University of California Press: Berkeley.
- Scanlon, T.F. 2008, "The *Heraia* at Olympia Revisited," *Nikephoros* 21: 159–96.
- Scanlon, T.F. 2014. "Racing for Hera: A Girl's Contest at Olympia," ss. 108–47 i T.F. Scanlon (ed.), *Oxford Readings in Classical Studies: Sport in the Greek and Roman Worlds*. 2. *Greek Athletic Identities and Roman Sports and Spectacle*. Oxford University Press: Oxford.
- Scanlon, T.F. 2021. "Gender and Sexuality in Greek Sport," ss. 653–75 i A. Futrell & T.F. Scanlon (eds.), *The Oxford Handbook of Sport and Spectacle in the Ancient World*. Oxford University Press: Oxford.

- Scott, L. 2005. *Historical Commentary on Herodotus Book 6*. Brill: Leiden & Boston.
- Segal, E. 1984. "To Win or to Die of Shame: A Taxonomy of Values," *Journal of Sport History* 11: 25–31.
- Shear, J.L. 2003. "Prizes from Athens: The List of Panathenaic Prizes and the Sacred Oil," *Zeitschrift für Papyrologie und Epigraphik* 142: 87–108.
- Smith, R.R.R. 2007. "Pindar, Athletes, and the Early Greek Statue Habit," ss. 83–139 i S. Hornblower & C. Morgan (eds.), *Pindar's Poetry, Patrons, and Festivals. From Archaic Greece to the Roman Empire*. Oxford University Press: Oxford.
- Sourvinou-Inwood, C. 1988. "Further Aspects of *Polis* Religion," *Annali dell' Istituto Universitario Orientale di Napoli, Sezione di Archeologia e Storia Antica* 10: 259–74.
- Sourvinou-Inwood, C. 1990. "What is *Polis* Religion?" ss. 295–322 i O. Murray & S. Price (eds.), *The Greek City from Homer to Alexander*. Oxford University Press: Oxford.
- Spivey, N. 2004. *The Ancient Olympics*. Oxford University Press: Oxford.
- Sweet, W.E. 1985. "Protection of the Genitals in Greek Athletics," *Ancient World* 11: 43–52.
- Thuillier, J.-P. 1988. "La nudité athlétique (Grèce, Etrurie, Rome)," *Nikephoros* 1: 29–48.
- Tiverios, M. 1996. "Shield Devices and Column-Mounted Statues on Panathenaic Amphoras: Some Remarks on Iconography," ss. 163–74 i J. Neils (ed.), *Worshipping Athena. Panathenaia & Parthenon*. The University of Wisconsin Press: Madison.
- Tiverios, M. 2007. "Panathenaic Amphoras," ss. 1–19 i O. Palagia & A. Choremi-Spetsieri (eds.), *The Panathenaic Games*. Oxbow Books: Oxford.
- Tyrrell, Wm.B. 2004. *The Smell of Sweat. Greek Athletics, Olympics, and Culture*. Bolchazy-Carducci Publishers: Wauconda.
- Young, D.C. 1984. *The Olympic Myth of Greek Amateur Athletics*. Ares Publishers: Chicago.

- Young, D.C. 1993. "‘Something like the Gods’: A Pindaric Theme and the Myth of Nemean 10," *Greek, Roman & Byzantine Studies* 34: 123–32.
- Veblen, T. 1994 [1899]. *The Theory of the Leisure Class*. Dover Publications: New York.
- Verity, A. 2007. *Pindar. The Complete Odes. A New Translation*. Oxford University Press: Oxford.
- Whitehead, D. 1977. *The Ideology of the Athenian Metic*. Cambridge Philological Society: Cambridge.
- Wilson, P. 2000. *The Athenian Institution of the Khoregia. The Chorus, the City and the Stage*. Cambridge University Press: Cambridge.